

Kortanalys 2/2018

Narkotikaanvändning och
misstankar om eget bruk
bland ungdomar i Stockholm

Innehåll

Sammanfattning	3
Inledning	5
Syfte och frågeställningar.....	7
Kort om narkotikabruk bland ungdomar i Sverige	7
Metod och material	9
Registeruppgifter	9
Stockholmsenkäten.....	10
Begränsningar	10
Geografiska jämförelser	12
Jämförelser på kommunnivå.....	12
Pojkar	12
Flickor.....	13
Jämförelse mellan stadsdelsområden i Stockholms stad	13
Pojkar	14
Flickor.....	14
Självdeklarerat bruk är vanligare i stadsdelsområden med högre medelinkomst, medan andelen misstänkta är färre.....	15
Sammanfattande om geografiska jämförelser	16
Bakgrundsfaktorer och omständigheter vid misstanketillfället	17
Skillnader mellan de som misstänkts för eget bruk och de med självdeklarerad narkotikakonsumtion.....	17
Personupplärningar	18
Personuppläras misstankar i samma utsträckning i olika grupper?	19
I vilka situationer uppstår misstanke om eget bruk?	20
De flesta misstankarna uppstår utomhus.....	20
De flesta anmälningarna upprättas under dagen eller under kvällstid	20
I vilka sammanhang möter polisen ungdomarna?	21
Vilka former av narkotika är vanligast i samband med misstanke om eget bruk?	21
Avslutande diskussion	22
Geografiska skillnader i andelen misstänkta och självdeklarerat bruk.....	22
Personupplärningar	22
Andel misstänkta varierar mellan olika grupper av ungdomar.....	23
Referenser	25

URN: NBN: SE: BRA-763
© Brottsförebyggande rådet 2018

Författare: Jon Lundgren
Vetenskaplig granskning: Professor Henrik Tham, Stockholms universitet
Omslagsillustration: Susanne Engman
Produktion: Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-527 58 400, fax 08-411 90 75, e-post info@bra.se, www.bra.se

Denna kortanalys kan laddas ner från Brås webbplats www.bra.se

Sammanfattning

Narkotikabrott i form av eget bruk är ett typiskt så kallat spanings- och ingripandebrott. Detta innebär att antalet personer som varje år misstänks för eget bruk i första hand speglar polisens resurser och prioriteringar, snarare än det faktiska bruket. Ungdomar är den grupp som under 2000-talet andelsmässigt ökat mest sett till misstankar om eget bruk, samtidigt som andelen negativa blod- och urinprov visat sig vara störst inom denna grupp. För ungdomar 15–17 år uppgår andelen positiva prov till 57 procent för pojkar och 48 procent för flickor. En stor del av de som misstänks bedöms alltså senare vara oskyldiga. En intressant fråga i det sammanhanget är huruvida de ungdomar som polisen fokuserar på, faktiskt speglar var bruket är som störst. I kortanalysen undersöks det genom jämförelser mellan misstänkta ungdomar och ungdomars självdeklarerade bruk av narkotika i Stockholms län.

Den geografiska fördelningen av misstänkta återspeglas inte i självdeklarerad konsumtion

Kortanalysen visar att andelen ungdomar som misstänkts för eget bruk av narkotika varierar mycket såväl mellan olika kommuner som inom Stockholms stadsdelsområden. Vid en jämförelse med självdeklarerat bruk framgår att även användningen av narkotika varierar mellan olika områden, men att variationen inte korrelerar med andelen misstänkta. I flera fall var andelen som uppgett narkotikabruk som lägst i områden som uppvisat en hög andel misstänkta och vice versa. Förhållandet såg likartat ut för både pojkar och flickor.

Flickor misstänks i betydligt lägre utsträckning än pojkar

Av de ungdomar som misstänkts för eget bruk av narkotika är pojkar kraftigt överrepresenterade. I Stockholm var sannolikheten för pojkar att misstänkas över sex

gångar så stor som för flickor. Det kan ställas mot skillnaderna i självdeklarerat bruk, där pojkar i knappt dubbelt så hög utsträckning uppgav att de använt narkotika. Överrepresentationen av pojkar bland de misstänkta var således inte proportionerlig jämfört med den självdeklarerade narkotikakonsumtionen.

Självdeklarerat bruk vanligare i stadsdelsområden med hög medelinkomst men andelen misstänkta är färre

Vid jämförelse av medelinkomsten mellan olika stadsdelsområden visade resultaten en negativ korrelation mellan medelinkomst i stadsdelsområdet och andel misstänkta. Samtidigt återfanns ett motsatt samband i förhållande till självdeklarerat bruk, det vill säga ungdomar i rikare stadsdelsområden tenderade att misstänkas i lägre utsträckning samtidigt som det självdeklarerade bruket antydde att användandet av narkotika var vanligare i dessa områden.

Socioekonomiska skillnader bland de som misstänkts

Gruppen ungdomar som misstänkts för eget bruk skiljde sig i flera socioekonomiska avseenden gentemot de som uppgett att de använt narkotika. De bakgrundsfaktorer som undersökts utgörs av svensk/utländsk bakgrund, föräldrars utbildning, boendeform och familjetyp. Misstänkta ungdomar var överrepresenterade inom de flesta kategorier avsedda att mäta låg socioekonomisk status, medan det självdeklarerade bruket var lägst för dessa kategorier, med undantag för familjetyp. Sammantaget visade resultaten att de grupper där självdeklarerat bruk var som högst, i flera fall fall misstänktes i lägre utsträckning och vice versa.

Personuppklaringar skiljer sig mellan olika grupper

Av kortanalysens resultat framgår att det var mer sannolikt att misstankar mot pojkar, utlandsfödda och personer boende med endast en förälder ledde till personuppklaring, jämfört med misstankar mot svenskfödda och ungdomar boende med båda föräldrarna. Vidare framgår även att personuppklarade misstankar om eget

bruk i högre utsträckning leder till åtal bland pojkar, medan flickor oftare får åtalsunderlåtelse.

Inledning

Eget bruk av narkotika är ett typiskt så kallat spanings- och ingripandebrott. Det innebär att det i princip endast anmäls genom polisens försorg. Antalet anmälda narkotikabrott i form av eget bruk speglar därför inte den faktiska narkotikabrottsligheten i samhället, utan i första hand hur mycket resurser polisen lägger på arbetet mot sådan brottslighet. En uppskattning av det faktiska narkotikabruket visar att de omkring 40 000 narkotikabrott i form av eget bruk som polisen årligen upptäcker, utgör endast drygt en halv procent av den totala volymen av sådana brott (Brå 2016, s. 10).

Eget bruk av narkotika kriminaliserades 1988. Inledningsvis ingick brottet i en särskild straffskala som endast omfattade böter men kom i och med en straffskärpning 1993 att ingå i straffskalan för ringa narkotikabrott. Straffskärpningen innebar bland annat att polisen fick möjlighet att använda tvångsmedel i form av urin- och blodprovstagning vid misstanke om eget bruk (ibid).

Sedan straffskärpningen 1993 och möjligheten till provtagning, har omfattningen av polisens insatser mot narkotika ökat. Under 2000-talet har antalet årsarbetskrafter som polisen ägnar åt narkotikaärenden mer än fördubblats¹, vilket inte minst märkts av genom en ökning i antalet anmälda fall av eget bruk² som mer än tredubblats – från cirka 14 000 anmälningar år 2000 till drygt 46 000 under 2016 (RPS 2011; Brå 2017).³ Samtidigt som arbetet mot narkotika intensifierats sedan 1990-talet, har andelen unga personer som misstänkts ökat. Mellan 1998 och 2015 har medelåldern hos de som misstänkts för ringa narkotikabrott sjunkit från 29 till 26 år, och ungdomar under 17 år utgör den grupp som andelsmässigt ökat mest (Brå 2016). Det kan även hävdas ligga i linje med intentionerna med den tidigare nämnda straffskärpningen av eget bruk 1993. Ett centralt syfte med straffskärpningen var att göra det möjligt att ingripa i ett tidigt skede och förhindra framförallt unga människor från att fastna i ett missbruk (prop. 1992/93:142).

Samtidigt som fler ungdomar kommit att misstänkas för eget bruk, visar studier av provtagningar att nästan hälften av ungdomarna i åldersgruppen 15–17 år uppvisar negativa

¹ På grund av statistikomläggningar har det tidigare lyfts att antalet årsarbetskrafter inte är helt jämförbara över tid, men det går att konstatera att det skett en väsentlig ökning (Brå 2017).

² Eget bruk utgör en betydande del av de ringa narkotikabrotten.

³ Se bilaga 1 för tidsserie över anmälda narkotikabrott.

provresultat.⁴ Det gäller i ännu högre utsträckning bland flickor, där andelen positiva prov är nära tio procentenheter lägre än för pojkar i denna åldersgrupp. Från och med 2010 har det även blivit möjligt att verkställa tvångsmedelsbeslut på barn under 15 år vid misstanke om eget bruk. Bland flickor och pojkar i denna grupp har andelen positiva prov varit så låga som 34 respektive 41 procent (Brå 2016). En möjlig förklaring är att det sannolikt är svårt att avgöra om en person är narkotikapåverkad enbart utifrån fysiska kännetecken eller beteende. Detta i kombination med att ungdomar i mindre utsträckning än äldre är kända av polisen sedan tidigare, skulle kunna tänkas bidra till den låga andelen positiva prov (Brå 2016; Brå 2000).

I och med att det bara är en bråkdel av det egna bruket som anmäls, får polisens resurser, arbetssätt och prioriteringar sannolikt stor betydelse för vilka som i slutändan misstänks för brott. På vilka grunder sådana urskiljningar görs blir därför viktigt i sammanhanget. Tidigare studier har exempelvis pekat på att polisens resultatuppföljning riskerar att i allt för stor utsträckning fokusera på nyckeltal och kvantitativa produktionsmål (Holgersson & Knutsson 2011; Holgersson 2007). En angelägen fråga är huruvida de ungdomar som polisen fokuserar på, faktiskt speglar var bruket är som störst.

En tidigare studie som jämfört förhållandet mellan självdeklarerat bruk och polisanmält narkotikabruk i Danderyd och Södertälje har bland annat visat att andelen självdeklarerat bruk var betydligt lägre i Södertälje trots att andelen anmälningar var högre (Svedenhag 2016).

Andra studier har även pekat på att faktorer som till exempel kön och etnisk bakgrund kan ha viss betydelse för vem som misstänks för eget bruk av narkotika. I en tidigare kortanalys fann man att kvinnor utgjorde cirka 30 procent av de som uppgett bruk av cannabis de senaste 12 månaderna, samtidigt som kvinnor endast utgjorde cirka 15 till 17 procent av de som misstänkts för eget bruk mellan 1998 och 2015 (Brå 2016). Pettersson (2005) har tidigare undersökt förekomsten av särbehandling av personer med utländsk bakgrund vid misstanke om eget bruk av narkotika. Resultaten visade bland annat att vid ingripanden som skett på dagtid fanns en överrepresentation bland personer med utomeuropeisk bakgrund som testat negativt och att samma grupp även kroppsvisiterades i högre utsträckning trots att de mer sällan hade narkotika på sig vid dessa tillfällen.

I regeringens strategi för ANDT⁵-politiken 2016–2020 framgår att narkotikapolitiken ska baseras på jämlikhet och jämställdhet och att det är av stor vikt att beakta faktorer som ålder, kön, boendeort och ekonomisk situation för att kunna driva ett effektivt preventionsarbete (Skr. 2015/16:86, s. 30–31). Utifrån en sådan målsättning är det förstås viktigt att säkerställa att arbetet mot narkotika inte på oskäliga grunder riktas mot vissa grupper. Dels eftersom det finns risk för att narkotikaproblematik inom vissa grupper inte synliggörs, dels eftersom den integritetskränkning som provtagningen kan innebära riskerar att riktas mot fel grupper av ungdomar.

Av regeringens strategi för att stärka barns rättigheter i Sverige, framgår även att barnets fysiska och psykiska integritet ska respekteras i alla sammanhang (prop. 2009/10:232). Ett tvångsmedel som provtagning kan sannolikt vara en mycket integritetskränkande åtgärd att utsättas för. Att sådana åtgärder används likvärdigt, sett till faktorer som kön, etnicitet, klass eller bostadsort, är därför viktigt att beakta.

⁴ Det vill säga provtagningen har inte visat någon förekomst av narkotiska preparat.

⁵ ANDT är en akronym för alkohol, narkotika, dopning och tobak

Syfte och frågeställningar

Kortanalysens syfte är att beskriva och jämföra ungdomar som misstänkts för eget bruk av narkotika med ungdomar som i självdeklarationsundersökningar uppgett bruk av narkotika. Kortanalysen besvarar följande frågeställningar:

- Hur förhåller sig andelen ungdomar med självdeklarerat bruk av narkotika till andelen ungdomar som misstänkts för eget bruk, i en jämförelse mellan olika kommuner i Stockholms län och mellan stadsdelsområden i Stockholms stad?
- Finns det några könsskillnader?
- Har ungdomar som misstänkts för eget bruk av narkotika samma bakgrund som ungdomar som uppger eget bruk av narkotika?
- Vilka åklagarbeslut leder misstankarna till, och finns det skillnader mellan olika grupper i sannolikheten för att en misstanke leder till personupplösning?
- I vilka situationer uppstår misstanke om eget bruk bland ungdomar?

Kort om narkotikabruk bland ungdomar i Sverige

För att skatta omfattningen av ungdomars narkotikakonsumtion används vanligtvis olika former av självdeklarationsundersökningar. I Sverige har sådana uppgifter om ungdomars narkotikaanvändning samlats in sedan 1970-talet. En central aktör för insamlingen av sådant datamaterial är Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN), som årligen undersöker droganvändningen bland såväl ungdomar som vuxna (CAN 2017).

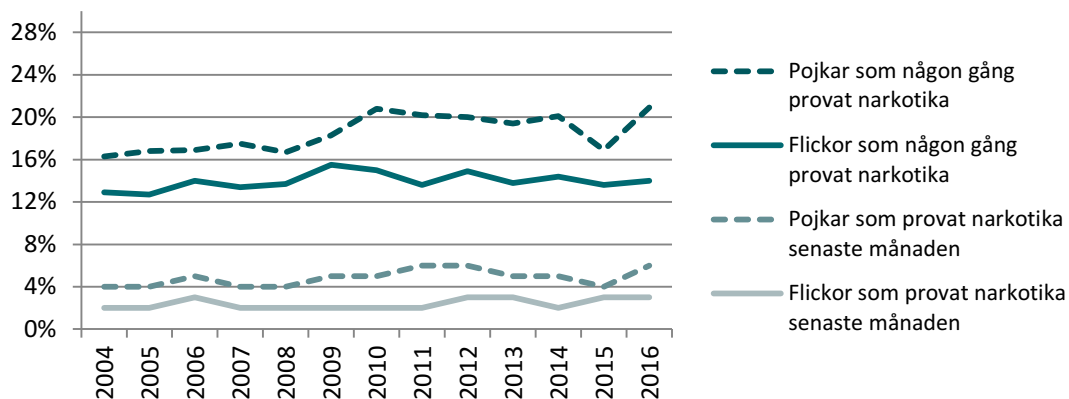
Enligt CAN är andelen som uppger att de provat narkotika förhållandevis låg i Sverige, jämfört med exempelvis USA och övriga Europa. Regionalt skiljer sig frekvensen av narkotikaanvändning till viss del åt, på så sätt att narkotikaanvändning tenderar att vara vanligare i storstadsområden än i glesbygd och mindre orter.

Den självdeklarerade användningen av narkotika bland skolungdomar i Sverige har legat relativt stabilt sedan millennieskiftet.⁶ Sedan 2004 har andelen gymnasieelever i år 2 som uppgett att de provat narkotika varierat mellan 13 och 16 procent för flickor, och mellan 16 och 21 procent för pojkar. Flickor tenderar således att använda narkotika i något lägre utsträckning än pojkar. Detta gäller även för de som uppgett att de provat narkotika någon gång den senaste månaden.

I den senaste undersökningen från CAN svarade 16 procent av pojkarna och 13 procent av flickorna i gymnasiets år 2 att de någon gång provat narkotika. Andelen pojkar och flickor som uppgett att de använt någon form av narkotika den senaste månaden var 6 respektive 3 procent (ibid).

⁶ CAN menar att det dock finns vissa tendenser till en ökning av själva användningsfrekvensen bland de som provat narkotika (CAN 2017).

Figur 1. Nationell jämförelse över andelen elever i gymnasiets år 2 som uppgett användning av narkotika. Källa: CAN.

Den enskilt vanligaste formen av narkotika som ungdomar använder är cannabis. Av de 18-åringar som uppgett att de provat någon form av narkotika är det endast en knapp tredjedel som provat någon annan narkotika än cannabis. På andra plats kommer olika former av rökmixar som exempelvis Spice, och en än mindre andel ungdomar har provat andra former av narkotika, som kokain, amfetamin eller olika typer av smärtstillande eller lugnande läkemedel. Enligt CAN förekommer en viss överrepresentation av olika former av social problematik bland ungdomar som använder narkotika. Sådant som otrivsel i skolan, skolk och sämre hemförhållanden är vanligare i denna grupp, även om detta gäller långt ifrån alla. Bland de som har ett mer omfattande narkotikabruk verkar detta samband emellertid vara något tydligare (ibid).

Metod och material

Registeruppgifter

För att genomföra analysen har uppgifter från flera olika datakällor använts. Ett uttag från Brås misstankeregister har gjorts rörande samtliga ungdomar födda 1997–1998 som i region Stockholm fått ett beslut på misstanke om eget bruk av narkotika under 2015. Efter att personer folkbokförda utanför Stockholms län sorterats bort uppgick antalet misstänkta ungdomar till 688 individer⁷ varav 326 individer var folkbokförda i Stockholms stad. Uttaget omfattar uppgifter om ålder, brottsplats (kommun/stadsdelsområde) samt vilket beslut som misstanken resulterat i. Materialet från misstankeregistret har även kompletterats med uppgifter från flera register hos Statistiska centralbyrån (SCB).⁸ Uppgifterna rör framförallt olika socioekonomiska bakgrundsvariabler men även uppgifter om juridiskt kön, var den misstänkte är folkbokförd samt om personen har svensk eller utländsk bakgrund.⁹ Majoriteten av alla anmälningar har upprättats 2015, men en relativt stor del har upprättats under 2014.

För att få en bild av de sammanhang i vilka ungdomarna kommit att misstänkas för eget bruk, har även anmälningars fritexter lästs igenom och analyserats. Fritexterna är de textfält i en anmälan som består av korta redogörelser för omständigheterna kring en aktuell brotts handling. Meningen är att fritexten kort ska förmedla vad som hänt och vilka åtgärder som initialt vidtagits. Då mängden information i fritexterna varierar mycket diskuteras resultaten endast på ett övergripande sätt snarare än i exakta siffror.

Totalt rör det sig om 822 fritexter som upprättats i de 22 Stockholmskommuner som ingår i analysen. Att antalet fritexter är fler än antalet misstänkta individer har två skäl. Dels har vissa ungdomar misstänkts vid mer än ett tillfälle under den aktuella perioden. Dels har personer som blivit misstänkta i någon av de undersökta kommunerna men som är folkbokförda någon annanstans inte sorterats bort vid genomläsningen. Dessa har behållits i analysen eftersom syftet är att undersöka situationer och omständigheter som är vanliga i samband med misstanke om eget bruk och inte att jämföra olika grupper.¹⁰

⁷ I analysen ingår endast 22 av länets 26 kommuner för att kunna jämföra med datamaterialet från Stockholmsenkäten. De kommuner som sorterats bort är Huddinge, Norrtälje, Nykvarn och Tyresö.

⁸ Registret över totalbefolkningen, inkomst- och taxeringsregistret, utbildningsregistret samt geografidatabasen.

⁹ Svensk respektive utländsk bakgrund har definierats efter huruvida en person är registrerad som född i Sverige eller inte.

¹⁰ Samtliga fritexter gäller dock anmälningar som gjorts i någon av de 22 kommuner i Stockholms län som studeras i kortanalysen.

Stockholmsenkäten

För att kunna jämföra de ungdomar som misstänkts för eget bruk av narkotika med ungdomar med självdeklarerat bruk, har data från Stockholmsenkäten använts. Stockholmsenkäten är framtagen av Stockholms stad och utförs på uppdrag av socialförvaltningen i Stockholm vartannat år. Enkätundersökningen riktar sig till elever i grundskolans årskurs 9 samt i gymnasiets år 2. Stockholmsenkäten genomförs i samtliga kommunala skolor inom Stockholms stad samt i 63 procent av kommunens friskolor.¹¹ Enkäten genomförs även i de flesta andra kommuner i Stockholms län (22 av länets 26 kommuner).¹² I kortanalysen har dock Brå endast haft tillgång till surveydata från Stockholms stad. Däremot har tidigare publicerad statistik använts för att kunna göra enklare jämförelser mellan kommuner.¹³

Stockholmsenkäten innehåller ett omfattande frågeformulär på cirka 350 frågor. Förutom frågor som rör ANDT (alkohol, narkotika, dopning och tobak) innefattar enkäten även flera bakgrundsfrågor om familj, kön, boendetid i Sverige, föräldrars utbildning med mera.¹⁴ Svarsfrekvensen i 2016 års enkät var 78 procent i Stockholms stad.¹⁵ Bland elever med Stockholm som hemkommun svarade 10 071 elever på enkäten, varav 4 494 var elever i gymnasiets år 2.

Begränsningar

Vid tolkning av resultaten är det viktigt att ha i åtanke de begränsningar som följer med en viss studiedesign. Eftersom analysen till stor del baseras på jämförelser mellan register- och surveydata är andelen som misstänkts respektive uppgett eget bruk beräknad på olika sätt.

Ifråga om registerdata har andelen misstänkta beräknats utifrån det totala antalet folkbokförda inom en viss kategori eller ett visst område. När det kommer till surveydata baseras andelen i stället på antalet som besvarat Stockholmsenkäten inom en viss kategori eller ett visst område. Det innebär att viss försiktighet bör beaktas vid tolkning av resultaten. Till exempel finns en risk för att variabler som är avsedda att mäta samma sak i viss mån kan skilja sig åt. Det kan exemplifieras med variabeln svensk/utländsk bakgrund som baseras på frågan: *Hur länge har du bott i Sverige?* I kortanalysen jämförs personer som i Stockholmsenkäten uppgett att de inte bott i Sverige hela sitt liv med personer som enligt SCB:s register är födda utomlands. Det innebär att ungdomar som är födda i Sverige, men som också varit bosatta i ett annat land kommer att kategoriseras olika beroende på om uppgifterna kommer från SCB:s register eller från Stockholmsenkäten. Ett annat problem i detta fall är även att en del nyanlända ungdomar inte hunnit börja i svensk skola men däremot finns registrerade i SCB:s register. Således är denna grupp inte representerad bland de gymnasieelever som fyllt i Stockholmsenkäten.

En annan aspekt som bör beaktas beträffande surveydata är risker med under- och överrapportering (exempelvis att respondenten inte fyller i enkäten sanningsenligt eller missförstår en viss fråga). För att minimera risken för sådana felaktigheter har dock olika åtgärder vidtagits i samband med insamlingen.¹⁶ Exempelvis har enkäter som på ett uppenbart sätt fyllts i oseriöst gallrats bort. Vidare besvaras enkäterna anonymt under tystnad i klassrummet, vilket är tänkt att bidra till att över- eller underdrifter minskar (Stockholms stad 2017).

¹¹ Till skillnad från de kommunala skolorna är det frivilligt för friskolorna att delta, vilket förklarar den lägre deltagandefrekvensen.

¹² Kommunerna finansierar datainsamlingen själva, och det är troligt att de fyra icke-deltagande kommunerna använder sig av andra skolundersökningar. Till skillnad från Stockholms stad baseras datainsamlingen i andra kommuner på urval.

¹³ Dessa uppgifter har hämtats från Stockholms länsstyrelses temarapport om droger (Länsstyrelsen Stockholm 2016).

¹⁴ Enkäten innehåller även flera andra frågor om bland annat skola, psykisk ohälsa, kamrater, trygghet och brott.

¹⁵ Den totala svarsfrekvensen för samtliga deltagande kommuner i Stockholms län var 79 procent.

¹⁶ Datainsamling och bearbetning av materialet har inte utförts av Brå utan har ombesörjts av Markör på uppdrag från Stockholms stad.

Det är även viktigt att ha i åtanke att det i princip alltid finns ett visst bortfall vid surveyundersökningar. Detta brukar delas in i externt respektive internt bortfall. Med internt bortfall avses i Stockholmsenkäten elever som valt att inte svara på en eller flera frågor i formuläret. För Stockholmsenkäten 2016 var det interna bortfallet i genomsnitt 3,4 procent per fråga och som högst 10 procent. Med externt bortfall avses skolor, klasser och elever som av olika skäl inte besvarat enkäten. En risk med sådant bortfall är att det riskerar att snedvrida resultaten. Exempelvis brukar elever som inte närvarar vid mättillfället ha en något högre förekomst av avvikande beteenden. Enligt andra uppföljningar som gjorts på liknande undersökningar brukar dock andelen bortfall som beror på olovlig frånvaro utgöra en minoritet av de frånvarande. Svarsfrekvensen på 78 procent kan även hävdas vara i linje med liknande undersökningar, där den brukar variera mellan 70 och 90 procent (Brå 2016). Vad gäller de friskolor som inte deltagit i undersökningen har en bortfallsanalys som gjorts på tidigare insamlingar av Stockholmsenkäten visat att icke-deltagande skolor i genomsnitt hade ett något högre socioekonomiskt index¹⁷ än deltagande skolor. Den sammantagna bedömningen var dock att resultaten inte var avhängiga skolbortfall och att de därför kan tolkas som tämligen stabila (Källmén & Leifman 2011).

Det förhållandevis höga antalet svarande innebär att även ovanligare företeelser kan undersökas på ett relativt pålitligt sätt, i synnerhet på stadsövergripande nivå. Av de gymnasieelever som svarat på enkäten uppgav 415 elever att de provat narkotika någon gång den senaste månaden, och 1 088 uppgav att de någon gång provat narkotika. När det kommer till den självdeklarerade narkotikakonsumtionen i Stockholmsenkäten har utvecklingen varit förhållandevis stabil över tid, vilket stärker tillförlitligheten i resultaten.¹⁸ Tolkningar baserade på små grupper, exempelvis när resultaten är indelade efter både kön och stadsdelsområde, bör dock tolkas med viss försiktighet då resultaten blir känsligare med färre antal svarande (Stockholms stad 2017).

Det bör även nämnas att respondenter som bor i Stockholm men går i skola i en annan kommun, har sorterats bort vid jämförelser på stadsdelsområdesnivå. Anledningen är att det inte framgår vilket av Stockholms stadsdelsområden dessa bor i. Totalt uppgår andelen ungdomar som har Stockholm som hemkommun men går i skola i en annan kommun till tolv procent. Denna grupp är dock inräknad vid jämförelser på stadsövergripande nivå.

Utifrån syftet med denna kortanalys utgör Stockholmsenkäten ett lämpligt dataunderlag att jämföra med. Det bör dock nämnas att enkäten avser förhållanden under 2016, medan majoriteten av misstankarna om eget bruk som tagits ut för denna studie är upprättade under 2015.¹⁹ I och med att de generella trenderna kring ungdomars narkotikabruk inte förändrats i någon större utsträckning de senaste åren bör en jämförelse dock vara såväl genomförbar som relevant.

¹⁷ Indexet används främst för resursallokering till skolorna. Ett högt indexvärde innebär att skolorna har ett högre resursbehov för att eleverna ska klara kunskapsmålet.

¹⁸ Se bilaga 2 för tidserier över självdeklarerat narkotikabruk i Stockholmsenkäten.

¹⁹ Eftersom Stockholmsenkäten endast görs vartannat år finns inga tillgängliga resultat från 2015.

Geografiska jämförelser

I detta avsnitt jämförs ungdomar som själva uppger narkotikabruk med ungdomar som misstänkts för eget bruk, inom olika områden i Stockholms län.²⁰ Inledningsvis undersöks förhållandet på kommunnivå. Därefter följer en jämförelse mellan Stockholms stads olika stadsdelsområden, och avslutningsvis undersöks även förhållandet i relation till medelinkomsten i respektive stadsdelsområde.

Jämförelser på kommunnivå

För att undersöka hur narkotikaanvändningen ser ut i förhållande till hur stor andel ungdomar som misstänkts för eget bruk i Stockholms län, har en jämförelse mellan kommunerna gjorts. Resultaten redovisas separat efter kön i figur 2 och 3 nedan.²¹ Varje punkt i diagrammet representerar en kommun i Stockholms län samt visar hur stor andel ungdomar som uppgett att de provat narkotika den senaste månaden respektive misstänkts för eget bruk av narkotika.

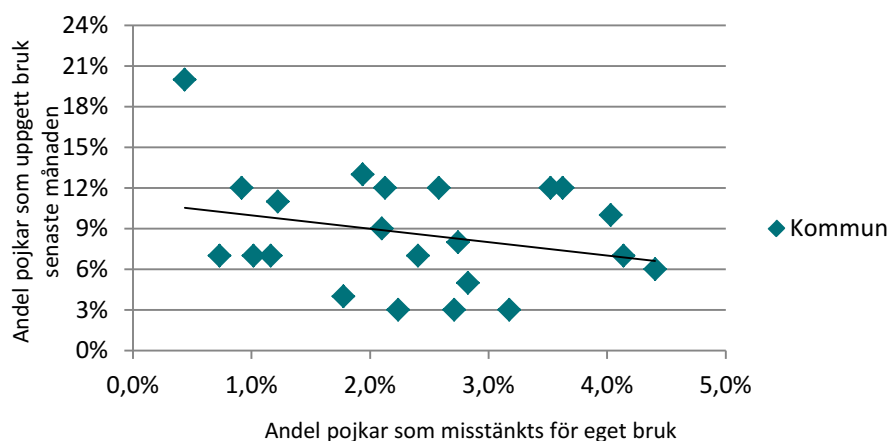
Pojkar

Som framgår av diagrammet nedan finns inget tydligt samband mellan pojkars narkotikaanvändning och misstanke om eget bruk. Kommuner med lägre andel ungdomar som provat narkotika den senaste månaden hade i många fall en högre andel misstänkta och vice versa. Exempelvis var Salem och Haninge de två kommunerna med högst andel misstänkta, medan andelen som uppgett att de provat narkotika var under genomsnittet jämfört med övriga kommuner. Vidare framgår att kommunen med högst andel självdeklarerat bruk hade lägst andel misstänkta av samtliga kommuner. Resultatet är dock inte statistiskt signifikant ($r = -0,27$ $p > 0,05$) och bör därför tolkas med försiktighet. För den aktuella gruppen går det dock att konstatera att ett högt självdeklarerat bruk inte återspeglas i en högre andel misstänkta.

²⁰ Jämförelsen baseras på de 22 kommuner i Stockholms län där Stockholmsenkäten genomfördes under 2016.

²¹ Se bilaga 4 för mer detaljerade resultat i tabellform.

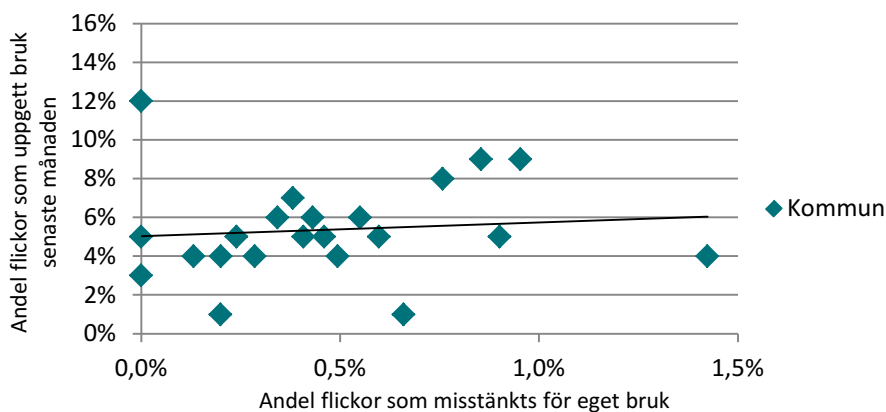
Figur 2: Förhållandet mellan andelen pojkar som misstänkts för eget bruk och andelen pojkar som provat narkotika den senaste månaden, per kommun.

Flickor

För flickor framgår inte heller något tydligt samband mellan narkotikaanvändning och misstanke om eget bruk ($r= 0,1$ $p > 0,05$). Även i detta fall var Salem och Haninge de kommuner som hade högst andel misstänkta, medan det självdeklarerade bruket låg runt genomsnittet för de undersökta kommunerna. Danderyd, som inte hade några misstänkta flickor, var den kommun som hade högst andel som uppgett att de använt narkotika den senaste månaden. En viss positiv lutning framgår dock, men sambandet är mycket svagt och inte heller statistiskt signifikant. Sammantaget syns således ingen tydlig koppling mellan andelen självdeklarerat bruk och andelen misstänkta, mellan kommunerna, varken för pojkar eller för flickor.²²

Figur 3: Förhållande mellan andelen flickor som misstänkts för eget bruk och andelen som provat narkotika den senaste månaden, per kommun.

Jämförelse mellan stadsdelsområden i Stockholms stad

I figurerna 4 och 5 nedan undersöks, på samma sätt som vid kommunjämförelsen, förhållandet mellan andelen som misstänkts för eget bruk och andelen som uppgett narkotikaanvändning

²² Danderyd har en betydligt högre diskrepans i förhållandet mellan självdeklarerat bruk och andelen misstänkta jämfört med övriga kommuner. För att kontrollera att en enskild kommun inte påverkar tolkningen av resultaten har modellen även provats med Danderyd borttagen. Resultaten visar dock på en liknande tendens och sambanden förblir icke signifikanta (pojkar $r= -0,06$ $p > 0,05$, flickor $r= 0,35$ $p > 0,05$).

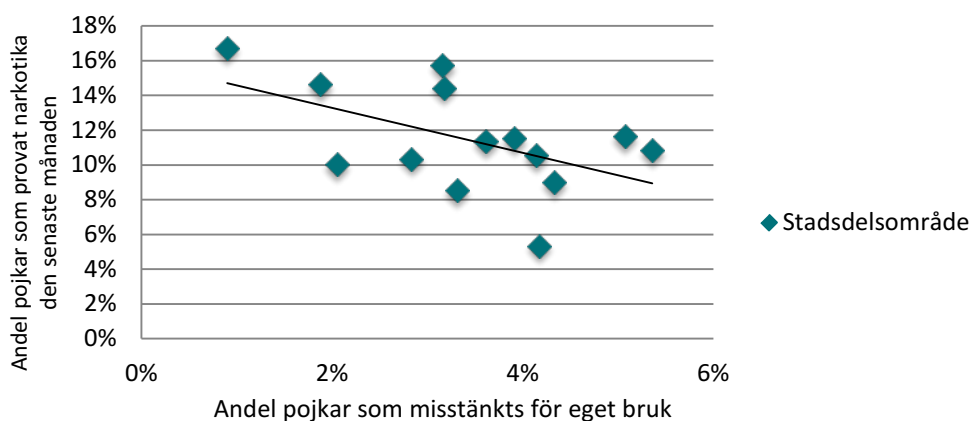
den senaste månaden.

För att undersöka huruvida socioekonomiska skillnader mellan olika områden kan tänkas samvariera med andelen självdeklarerat bruk och andelen misstänkta, så har även en jämförelse gjorts baserat på medelinkomsten i respektive stadsdelsområde.

Pojkar

I figur 4 nedan framgår delvis liknande resultat som i kommunjämförelsen, där stadsdelsområden med en låg nivå av självdeklarerad narkotikakonsumtion i många fall har en hög andel som misstänkts för eget bruk och vice versa. I de tre stadsdelsområden som hade högst andel misstänkta²³ låg det självdeklarerade bruket på genomsnittlig nivå eller strax under. Vidare var två av de tre stadsdelsområden som hade lägst andel misstänkta pojkar (Kungsholmen och Bromma) bland de områden som hade högst andel som uppgett att de använt narkotika den senaste månaden. Sammantaget förefaller en högre narkotikakonsumtion inte vara relaterat till en högre andel som misstänkts för eget bruk. Resultaten pekar snarare åt motsatt håll, men är inte statistiskt signifikanta och bör således tolkas med försiktighet ($r = -0,31$ $p > 0,05$).

Figur 4: Förhållande mellan andel pojkar som misstänkts för eget bruk och andel som provat narkotika den senaste månaden, per stadsdelsområde.

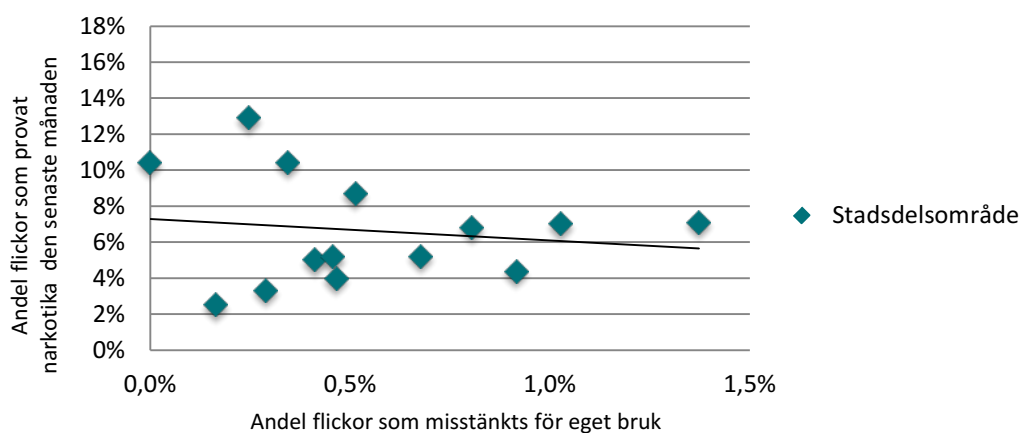

Flickor

Även för flickor framgår att det självdeklarerade bruket inte återspeglas i andel misstänkta på stadsdelsområdesnivå. Det framgår som tydligast för Östermalm och Södermalm som var två av de stadsdelsområden med absolut lägst andel misstänkta, samtidigt som det självdeklarerade bruket var som högst i dessa områden. I de tre stadsdelsområden som hade högst andel misstänkta låg det självdeklarerade bruket på genomsnittlig nivå. Det framgår således ingen tydlig korrelation mellan självdeklarerat narkotikabruk och andel misstänkta flickor i detta fall heller ($r = -0,20$ $p > 0,05$). Resultaten för flickor bör dock tolkas med särskilt stor försiktighet, då antalet flickor som misstänkts är väldigt få i många av stadsdelsområdena.

²³ De tre stadsdelsområden som hade högst andel misstänkta pojkar var Enskede-Årsta-Vantör, Hägersten-Liljeholmen och Spånga-Tensta

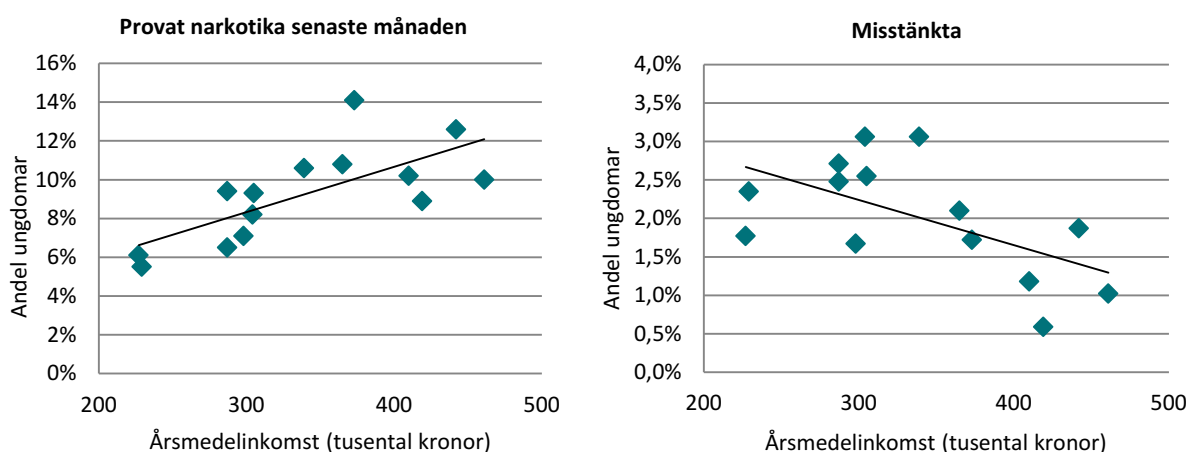
Figur 5: Förhållande mellan andel flickor som misstänkts för eget bruk och andel som provat narkotika den senaste månaden, per stadsdelsområde

Självdeklarerat bruk är vanligare i stadsdelsområden med högre medelinkomst, medan andelen misstänkta är färre

I figur 6 nedan undersöks förhållandet mellan misstänkt bruk och självdeklarerat bruk av narkotika den senaste månaden, i relation till medelinkomsten i respektive stadsdelsområde.²⁴ Resultaten visar ett tydligt positivt samband ($r=0,72$ $p<0,01$) mellan stadsdelsområdets medelinkomst och självdeklarerat bruk. Det vill säga att andelen som provat narkotika den senaste månaden tenderar att vara högre i stadsdelsområden med en högre medelinkomst och vice versa. För ungdomar som misstänkts för eget bruk ser sambandet emellertid omvänt ut. Bland ungdomar som bor i områden med låg medelinkomst tenderar en större andel att misstänkas för eget bruk av narkotika än i de områden som har en hög medelinkomst. Även i detta fall är sambandet signifikant och förhållandevis starkt ($r= -0,59$ $p<0,05$).

Figur 6: Förhållande mellan stadsdelsområdets årsmedelinkomst och andel ungdomar som provat narkotika den senaste månaden (till vänster), samt andel ungdomar som misstänkts för eget bruk (till höger).

²⁴ Uppgifter om årsmedelinkomst är hämtade från rapporten Trygghet i Stockholm 2017 (Stockholms stad 2017).

Sammanfattande om geografiska jämförelser

Sammantaget visar jämförelserna mellan andel misstänkt och självdeklarerat bruk inget tydligt samband på kommun- och stadsdelsområdesnivå för vare sig pojkar eller flickor. I de flesta av jämförelserna var det observerade sambandet negativt, dock inte statistiskt signifikant. Jämförelserna bör därför tolkas med viss försiktighet, i synnerhet på kommunnivå, där antalet misstänkta ungdomar är mycket lågt inom vissa kommuner.

Vid jämförelser av medelinkomsten i olika stadsdelsområden återfanns dock ett relativt starkt positivt samband mellan hög medelinkomst och narkotikabruk, medan sambandet i relation till andelen misstänkta var omvänt. Med andra ord förefaller stadsdelsområden med högre medelinkomst ha en större andel ungdomar som använder narkotika men en lägre andel som misstänkts. På motsatt sätt framgår att stadsdelsområden med lägre medelinkomst också tenderar att ha en lägre andel självdeklarerat bruk men en högre andel misstänkta.

En rimlig tolkning är således att socioekonomiska förhållanden kan tänkas ha betydelse för upptäcktsrisken bland ungdomar som använder narkotika. För att titta närmare på detta undersöks förhållandet mellan självdeklarerat bruk och sannolikheten att misstänkas utifrån olika bakgrundsfaktorer i avsnittet nedan.

Bakgrundsfaktorer och omständigheter vid misstanketillfället

Som tidigare nämnts kommer de flesta narkotikabrott i form av eget bruk aldrig till polisens kännedom. Polisens resurser, arbetssätt och prioriteringar får därför också betydelse för hur många och vilka som i slutändan kommer att misstänkas för brott. Det är rimligt att anta att det finns många faktorer och omständigheter som påverkar sannolikheten för att misstänkas för eget bruk. Det kan även innebära en risk för att vissa grupper misstänks i högre utsträckning, utan att narkotikabruk nödvändigtvis är vanligare bland dessa.

I detta kapitel görs jämförelser av olika grupper av ungdomar i relation till andelen misstänkta ungdomar, andelen ungdomar med självdeklarerad narkotikakonsumtion och personuppläringar. Avslutningsvis diskuteras även de omständigheter och situationer i vilka ungdomar misstänks för eget bruk, utifrån anmälningarnas fritexter.

Skillnader mellan de som misstänkts för eget bruk och de med självdeklarerad narkotikakonsumtion.

De grupper av ungdomar som undersökts har nedan delats in efter bakgrundsfaktorerna kön, svensk/utländsk bakgrund, föräldrars utbildningsnivå, boendeform och familjetyp. Resultaten presenteras utifrån riskkvoter (RR) som anger under- eller överrisken för ett visst utfall på någon av de undersökta bakgrundsfaktorerna. Alla värden över 1,0 innebär en överrisk för att en händelse ska inträffa jämfört med referensgruppen, medan värden under 1,0 innebär en underrisk. Resultaten har delats in i tre separata kolumner. Den första avser risken för att misstänkas för eget bruk, den andra avser risken för att ha provat narkotika den senaste månaden och den tredje avser risken för att någon gång ha provat narkotika. Om risken är lika hög att misstänkas som att ha provat narkotika, så står andelen misstänkta alltså i proportion till gruppens självdeklarerade narkotikabruk.

I linje med tidigare studier visar resultaten att pojkar är överrepresenterade både bland de som misstänks och bland de som uppger eget bruk (Brå 2016; CAN 2017). I tabellen framgår dock att könsskillnaderna är betydligt större bland de som misstänkts för eget bruk än bland de med självdeklarerat bruk. Pojkar löper över sex gånger så hög risk att misstänkas för eget bruk jämfört med flickor. Det kan jämföras med självdeklarerat bruk: sannolikheten att pojkar säger sig ha provat narkotika den senaste månaden är knappt dubbelt så hög som för flickor.

Svenskfödda har en knapp överrisk att misstänkas för eget bruk och är även den grupp där det är mest sannolikt att man har provat narkotika, såväl bland de som uppgett bruk den

senaste månaden, som bland de som någon gång provat narkotika.²⁵ Andelen som misstänks kan således till viss del hävdas ligga i linje med andelen självdeklarerad narkotikakonsumtion. Bland svenskfödda är dock risken högre för självdeklarerat narkotikabruk än för att misstänkas för narkotikabruk.

Risken att misstänkas för eget bruk är lägre bland de som har minst en förälder med eftergymnasial utbildning, samtidigt som risken är högre när det kommer till det självdeklarerade bruket. Således pekar resultaten i motsatt riktning där en högre utbildningsnivå hos föräldrarna tycks öka sannolikheten för narkotikakonsumtion samtidigt som risken är mindre att misstänkas för eget bruk.

Ett liknande förhållande tycks även föreligga i relation till boendeform. Risken att misstänkas för eget bruk är lägre bland ungdomar som bor i småhus eller bostadsrätter jämfört med de som bor i hyresrätter, samtidigt som det är mer sannolikt att de uppger eget narkotikabruk. Det gäller såväl narkotikabruk den senaste månaden som de som uppgett att de någon gång provat narkotika.

När det gäller variabeln familjetyp²⁶ framgår en överrisk för ungdomar som bor med en förälder jämfört med de som bor med två föräldrar, både bland de som misstänkts för eget bruk och de som uppgett narkotikabruk. Överrisken är dock högre för de som misstänkts jämfört med de med självdeklarerat bruk.

Sammantaget framgår att de mest framträdande skillnaderna mellan misstänkta ungdomar och ungdomar med självdeklarerat bruk föreligger i relation till kön, föräldrarnas utbildning och boendeform.

Tabell 1: Riskkvoter över sannolikheten att misstänkas för eget bruk samt att ha uppgett narkotikaanvändning, i relation till olika bakgrundsfaktorer.

Bakgrundsfaktorer	RR: misstanke	RR: narkotika senaste månaden	RR: provat narkotika
Kön (ref. flicka)			
Pojke	6,4**	1,7**	1,4**
Svensk/utländsk bakgrund (ref. svenskfödd)			
Utländsfödd	0,9	0,8	0,7**
Föräldrars högsta utbildning (ref. gymnasial)			
Eftergymnasial utbildning	0,6**	1,2	1,2*
Boendeform (ref. hyresrätt)			
Småhus/bostadsrätt	0,6**	1,1	1,2**
Familjetyp (ref. bor med två föräldrar)			
Bor med en förälder	2,1**	1,6**	1,4**

* = Signifikant på 95 %-nivån ** = Signifikant på 99 %-nivån

Personuppklaringar

Bland de ungdomar som misstänkts för eget bruk, ledde misstanken till personuppklaring²⁷ i 57 procent av fallen. I figur 7 nedan redovisas fördelningen av beslut för de ungdomar där misstanken personupplärats.

Bland de misstankar som leder till personuppklaring framgår att 48 procent lett till åtal för

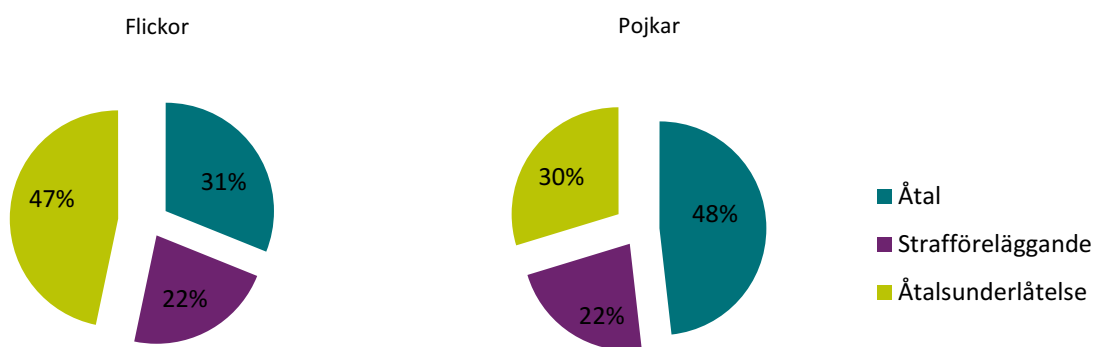
²⁵ Svensk/utländsk bakgrund är definierat efter om personen är född i Sverige eller ej. Om hänsyn tagits till föräldrarnas födelseland är det möjligt att resultaten hade sett annorlunda ut. Eftersom det inte är möjligt att särskilja föräldrarnas bakgrund i Stockholmsenkäten har en sådan jämförelse dock inte varit möjlig.

²⁶ I kategorin *boendes med två föräldrar* ingår ungdomar som bor i en familj med två vuxna som har gemensamma barn. Det är dock möjligt att föräldrarna i någon eller några av dessa familjer har både gemensamma barn och barn från tidigare förhållanden. I dessa fall är det inte möjligt att särskilja huruvida den misstänkta är det gemensamma barnet och således bor med båda föräldrarna.

²⁷ Personuppklaring innebär att misstanken har lett fram till ett beslut om åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse.

pojkar medan motsvarande andel för flickor var 31 procent. Andelen strafförelägganden var 22 procent för både flickor och pojkar,²⁸ medan andelen åtalsunderlåtelse uppgick till 30 procent för pojkar och 47 procent för flickor. Sammantaget framgår att personupplklaringsbeslut för pojkar i högre utsträckning förefaller leda till åtal, medan flickor oftare får åtalsunderlåtelse. Resultaten kan hävdas ligga i linje med tidigare undersökningar som visat att åtalsunderlåtelse tenderar att vara något vanligare hos flickor än hos pojkar även för andra brottstyper (Brå 2000).

Figur 7: Fördelning av personupplklaringsbeslut gällande eget bruk av narkotika för flickor respektive pojkar i Stockholms län 2015.

Personupplklarar misstankar i samma utsträckning i olika grupper?

Som nämnts tidigare är det en stor del av de ungdomar som misstänkts för eget bruk som uppvisar negativa provresultat och således får brottsmisstanken avskriven.²⁹ Tidigare studier har även visat att andelen positiva prov varierat mellan olika grupper (Brå 2016; Pettersson 2005). I tabell 2 nedan undersöks huruvida sannolikheten att en misstanke personupplklarar skiljer sig mellan olika grupper.

Av resultaten framgår att variationer sett till personupplklaringsbeslut var relativt små, i synnerhet för kategorierna föräldrars utbildning och boendeform där ingen skillnad framgick. De mest framträdande skillnaderna återfanns i relation till kön och familjetyp, där det var mer sannolikt att misstankar riktade mot pojkar och ungdomar som bor med endast en förälder personupplklarades. När det gäller kategorin svensk/utländsk bakgrund var sannolikheten att en misstanke leder till personupplklaringsbeslut något mindre för svenskfödda än för utlandsfödda. Resultaten var dock endast signifikanta för kategorin familjetyp och bör tolkas med försiktighet.

²⁸ Strafförelägganden leder till åtal om den misstänkta inte godkänner strafföreläggandet inom tre månader. Den faktiska andelen som leder till åtal är därför sannolikt något större.

²⁹ Det bör dock påpekas att en förundersökning i vissa fall kan komma att läggas ned trots ett positivt provsvar om det finns legala invändningar till bruket.

Tabell 2: Riskkvoter över sannolikheten att en misstanke om eget bruk personuppklaras i relation till bakgrundsfaktorer för ungdomar i Stockholm som fått ett handläggningsbeslut under 2015.

Bakgrundvariabler Stockholms stad	RR: Personuppklarade
Kön (ref. flicka)	
Pojke	1,3
Svensk/utländsk bakgrund (ref. svenskfödd)	
Utländsfödd	1,2
Föräldrars högsta utbildning (ref. gymnasial)	
Eftergymnasial utbildning	1,0
Boendeform (ref. hyresrätt)	
Småhus/bostadsrätt	1,0
Familjetyp (ref. bor med två föräldrar)	
Bor med en förälder	1,3*

* = Signifikant på 95 %-nivån ** = Signifikant på 99 %-nivån

I vilka situationer uppstår misstanke om eget bruk?

De jämförelser som gjorts ovan pekar på att upptäcktsrisken för narkotikabruk delvis förefaller vara relaterad till andra faktorer än eget bruk. En möjlig delförklaring kan vara att olika grupper av ungdomar rör sig i olika miljöer och sammanhang, vilka kan vara mer eller mindre bevakade av polis. För att få en uppfattning om vilka situationer och omständigheter som är vanliga i samband med att ungdomar blir misstänkta för narkotikabruk har anmälningarnas så kallade fritexter³⁰ lästs igenom. Vid genomläsningen har materialet kodats för att kunna dela in händelserna i olika kategorier, för att de därefter ska kunna analyseras kvantitativt. Resultaten av analysen diskuteras nedan.

De flesta misstankarna uppstår utomhus

Vid genomgången av fritexterna framgår att misstanke om eget bruk uppstår i många olika typer av miljöer. Majoriteten av anmälningarna sker på olika typer av platser utomhus där ungdomar ofta rör sig, såsom lokala centrum, i och omkring skolgårdar, i parker och så vidare. Det är också relativt vanligt att misstanke uppstår i trafiken i samband med fordonsstopp; dessa anmälningar utgör ungefär en tiondel av det totala antalet anmälningar. När det kommer till platser inomhus är det egna hemmet den vanligaste platsen. Drygt en tiondel av samtliga anmälningar hade upprättats i den misstänkta gärningspersonens hem. I dessa fall rör det sig oftast om så kallade hembesök där polisen genom att besöka den aktuella personen i dennas hem försöker reda ut om det finns skäl att upprätta en anmälan.

De flesta anmälningarna upprättas under dagen eller under kvällstid

För att få en bild av under vilka tider på dygnet som misstanke om eget bruk ofta uppstår, har den registrerade brottstidpunkten för anmälningarna undersökts. Tidpunkten för brottsmisstankarna har därefter delats in i fyra grupper: morgon (kl. 06–09:59), dag (kl. 10–17:59), kväll (kl. 18–22:59) och natt (kl. 23–05:59). Resultaten visar att de flesta av anmälningarna är upprättade på dag- eller kvällstid (cirka 30 respektive 40 procent av anmälningarna). Ungefär en femtedel av anmälningarna är upprättade på natten, medan anmälningar på morgonen endast utgör omkring tre procent.

Att en så stor del av misstankarna är upprättade under dagtid kan troligen delvis relateras till

³⁰ Se sidan 9 för en förklaring av fritexter.

hur många poliser som arbetar under dessa timmar. Men det är även troligt att ungdomar som använder narkotika på dagtid kan tänkas ha såväl ett mer problematiskt bruk som andra former av social problematik jämfört med genomsnittet.³¹ Detta skulle kunna tänkas bidra till en ökad upptäcktsrisk då dessa ungdomar sannolikt i högre utsträckning är kända av polisen sedan tidigare.

I vilka sammanhang möter polisen ungdomarna?

Som tidigare nämnts upprättas misstanke om eget bruk oftast med ungdomar som påträffas utomhus. I många fall fattas misstanken i samband med att en polispatrull samtalar med en grupp ungdomar och en eller flera av dessa uppvisar tecken på drogpåverkan. De tecken som beskrivs i anmälningarna är oftast sådant som nervöst beteende vid samtal om narkotika, rödsprängda ögon eller stirrig blick, doft av cannabis eller osammanhängande tal.

I cirka en femtedel av anmälningarna framgår att polisen haft någon form av misstanke om narkotikabruk före konfrontation med en eller flera ungdomar. Till exempel kan polisen ha fått ett tips om att en viss person brukar narkotika eller att en person är känd sedan tidigare i narkotikasammanhang. Det är emellertid rimligt att anta att en initial misstanke inte alltid framgår i anmälan, då det inte är obligatoriskt att skriva in sådan information. Det innebär att mängden information som framgår i fritexten kan variera, och således är det sannolikt att polisen inledningsvis haft misstanke om narkotikabruk i fler fall än vad som framgår av fritexterna.

I ungefär en fjärdedel av alla anmälningar har misstanken om eget bruk uppstått efter att polisen initialt misstänkt en person för ett annat brott, alternativt att personen handlat på sådant vis att beteendet påkallat polisens uppmärksamhet.³² I de fall där misstanke om eget bruk föranletts av en annan brottsmisstanke har trafikbrott eller olika typer av stöldbrott varit de mest förekommande.

Vilka former av narkotika är vanligast i samband med misstanke om eget bruk?

I linje med tidigare studier om ungdomars narkotikaanvändning, är cannabis med god marginal den vanligast förekommande drogen i samband med misstanke om eget bruk. I nästan hälften av fallen nämns misstanke om någon form av cannabis i anmälningarna. Det finns dock goda skäl att anta att denna drog egentligen är betydligt vanligare än så, i och med att det i nästan lika stor utsträckning inte framgår vilken drog som misstänks och att drogen således inte kunnat kategoriseras. De anmälningar där fritexten explicit nämner någon annan form av narkotika utgör mindre än tre procent av anmälningarna.

³¹ Enligt CAN finns en viss överrepresentation av social problematik bland ungdomar som har ett mer omfattande narkotikabruk (CAN 2017).

³² Exempelvis genom att den misstänkta uppträtt berusat eller stökigt.

Avslutande diskussion

Syftet med denna kortanalys har varit att beskriva och jämföra de ungdomar som misstänkts för eget bruk av narkotika med de ungdomar som i surveyundersökningar uppger att de använt narkotika. Det bör dock understrykas att de jämförelser som gjorts endast avser kommuner i Stockholms län. Det är således möjligt att förhållandena ser annorlunda ut i andra delar av landet. Nedan diskuteras de övergripande resultaten.

Geografiska skillnader i andelen misstänkta och självdeklarerat bruk

I kortanalysen framgår att det föreligger vissa geografiska skillnader i hur stor andel ungdomar som misstänkts för eget bruk, på såväl kommun- som stadsdelsområdesnivå. Det självdeklarerade bruket var i flera fall som högst där andelen som misstänkts för eget bruk var som lägst, samtidigt som de områden med högst andel misstänkta ofta hade ett genomsnittligt eller lägre självdeklarerat bruk. Att andelen misstänkta i ett visst område inte nödvändigtvis behöver vara relaterad till en högre narkotikakonsumtion har även lyfts i andra studier. Bland annat har en tidigare kortanalys visat att frekvensen av narkotikaprov hos Rättsmedicinalverket skiljer sig regionalt även när hänsyn tas till narkotikakonsumtionen (Brå 2016). En annan studie har även visat att andelen kroppsbesiktningar i syfte att söka efter narkotika kan variera kraftigt mellan olika områden utan att ha någon motsvarighet i missbruksstatistiken (Holgersson 2007). Således ligger kortanalysens resultat i linje med dessa studier på så vis att det inte fanns något geografiskt samband mellan andelen med självdeklarerat bruk och andelen misstänkta. Kortanalysens resultat visade dock ett förhållandevis starkt samband mellan stadsdelsområdets medelinkomst och självdeklarerat bruk/andel misstänkta. Det självdeklarerade bruket tenderade att vara högre i stadsdelsområden med hög medelinkomst, samtidigt som motsatt förhållande förelåg i relation till andelen misstänkta.

Personupplärningar

Bland de misstankar som lett till personupplärning, framgick att pojkar åtalades i högre utsträckning medan flickor oftare fick åtalsunderlåtelse. Vilka de exakta orsakerna är i detta fall är dock inte möjligt att besvara inom ramen för kortanalysen.

Det var även mindre sannolikt att misstankar riktade mot flickor ledde till personupplärning jämfört med misstankar riktade mot pojkar. Betydligt färre flickor misstänks för eget bruk, men träffsäkerheten är lägre än bland misstänkta pojkar. Vidare framgick att det var mer sannolikt att misstankar mot utlandsfödda och ungdomar som bor med endast en förälder

ledde till personupplärning.³³ En tänkbar förklaring är att polisen sannolikt har bättre kännedom om vissa områden och grupper av ungdomar. Vissa miljöer är rimligtvis mer tillgängliga för polisen att kontrollera, och det är även sannolikt att olika grupper av ungdomar rör sig i olika typer av miljöer i samband med narkotikabruk. Om polisen har en tydligare bild av och kännedom om narkotikabruk inom vissa miljöer/grupper, förefaller det även troligt att misstankar riktade mot dessa har högre träffsäkerhet jämfört med mot grupper och miljöer där insynen är mindre. Det är även troligt att ungdomar med vissa typer av social problematik i högre utsträckning är kända av polisen sedan tidigare, vilket sannolikt påverkar både träffsäkerhet och upptäcktsrisk bland dessa.

Andel misstänkta varierar mellan olika grupper av ungdomar

Sannolikheten att misstänkas för eget bruk var högre för vissa grupper av ungdomar än andra. Resultaten visade dock inte på någon tydlig samvariation med självdeklarerat bruk. En av de mest framträdande skillnaderna var mellan könen, där pojkar löpte över sex gånger större risk att misstänkas för eget bruk, men även boendeform och föräldrars utbildningsnivå skiljde sig mellan grupperna. Ungdomar boende i hyresrätt och ungdomar med föräldrar utan eftergymnasial utbildning löpte högre risk att misstänkas för eget bruk av narkotika, samtidigt som det i dessa grupper var mindre sannolikt att ha uppgett narkotikabruk. Resultaten kan till viss del hävdas ligga i linje med de geografiska jämförelserna som visade att det i stadsdelområden med hög medelinkomst ofta fanns ett mer utbrett självdeklarerat bruk, samtidigt som andelen misstänkta var lägre i dessa områden.

Som nämnts tidigare är vissa områden och miljöer rimligtvis mer tillgängliga för polisen att kontrollera. Exempelvis förefaller det troligt att ungdomar som använder narkotika på privata tillställningar inomhus löper en lägre risk att upptäckas än de som använder narkotika utomhus. Vidare är det rimligt att anta att polis närvaron varierar mellan olika områden beroende på många olika faktorer utöver narkotikabruk. Områden med en högre frekvens av olika former av social problematik har sannolikt även en högre polisen närvaro. Ett sådant samband kan även ha förstärkts av den omorganisering av Polismyndigheten som inleddes under 2015. Omorganiseringen innebar att en del av de riktade enheter som arbetade mot narkotikabruk bland ungdomar omstrukturerades eller lades ned. De områden som av Polismyndigheten bedömts vara i större behov av insatser behöll dock sin bemanning i högre utsträckning, vilket kan tänkas bidra till de socioekonomiska skillnader som framkom i jämförelsen mellan självdeklarerat bruk och misstänkt bruk. Att polis närvaron varierar i olika områden kan dock till viss del även vara problematiskt. Man riskerar att dels förstärka en mer negativ bild av vissa grupper av ungdomar, dels inte upptäcka andra grupper av ungdomar som kan vara i behov av insatser.

Som tidigare nämnts visar en stor del av de provtagningar som görs på ungdomar negativa provresultat, vilket även återspeglas i den höga andelen misstankar som inte leder till personupplärning. Det är i sammanhanget särskilt problematiskt om risken att avkrävas prov till stor del skiljer sig beroende på andra faktorer än faktiskt narkotikabruk. Att misstänkas och avkrävas urin- eller blodprov kan sannolikt upplevas som mycket integritetskränkande, och för många unga personer kan detta även vara den första kontakt man har med rättsväsendet. Det är därför mycket viktigt att göra en avvägning mellan för- och nackdelar med att avkräva sådana prov.

Några av de målsättningar som regeringen ställt upp på ANDT-området är att narkotikapolitiken ska utgå från ett jämställt och jämlikt preventionsarbete och bland annat beakta faktorer såsom kön och socioekonomiska skillnader. Utifrån resultaten i denna kortanalys förefaller det därför rimligt att fundera över om detta görs i tillräckligt stor utsträckning. Oavsett om arbetet mot narkotikabruk ses ur ett drogpreventivt eller rent

³³ Skillnaderna var dock endast statistiskt signifikanta för kategorin familjetyp.

straffrättsligt perspektiv, är det problematiskt om upptäcktsrisken skiljer sig mycket åt mellan olika grupper av ungdomar på ett sätt som inte återspeglas i skillnader i bruk.

Referenser

Brottsförebyggande rådet (2017). *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015*. Brå-rapport 2017:5. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (2016). *Provtagning vid misstanke om ringa narkotikabrott. En undersökning av analysresultat 1998–2015*. Kortanalys 2016:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (2016). *Skolundersökningen om brott 2015. Om utsatthet och delaktighet i brott*. Brå-rapport 2016:21. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (2000). *Kriminalisering av narkotikabruk – en utvärdering av rättsväsendets insatser*. Brå-rapport 2000:21. Stockholm: Brå. Fritzes.

Brottsförebyggande rådet (2000). *Påföljdssystemet för unga lagöverträdare*. Brå-rapport 2000:7. Stockholm: Brå. Fritzes.

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN (2017). *Drogutvecklingen i Sverige. 2017*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Holgersson, S. (2007). *Kartläggning av svenska polisens narkotikabekämpning*. Rapport 23, Mobilisering mot narkotika. Socialdepartementet.

Källmén, H. & Leifman, H. (2011). En uppskattning av bortfallets betydelse för Stockholmsenkäten. Stockholm: Stockholms stad.

Länsstyrelsen Stockholm (2016). *Temarapport om droger. Gymnasieskolan årskurs 2*. Stockholm: Länsstyrelsen.

Pettersson, T. (2005). *Polisingripanden vid eget bruk av narkotika: särbehandlas personer med utländsk bakgrund?*. 1. uppl. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Proposition 1992/93:142 *om åtgärder mot bruk av narkotika samt ringa narkotikabrott*.

Proposition 2009/10:232 *Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige*.

Regeringens skrivelse 2015/16:86 *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken 2016–2020.*

Rikspolisstyrelsen (2011). *Polisens arbete mot narkotika.* Rapport 2011:1. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.

Stockholms stad (2017). *Stockholmsenkäten.* Årsrapport 2016. Stockholm: Socialförvaltningen.

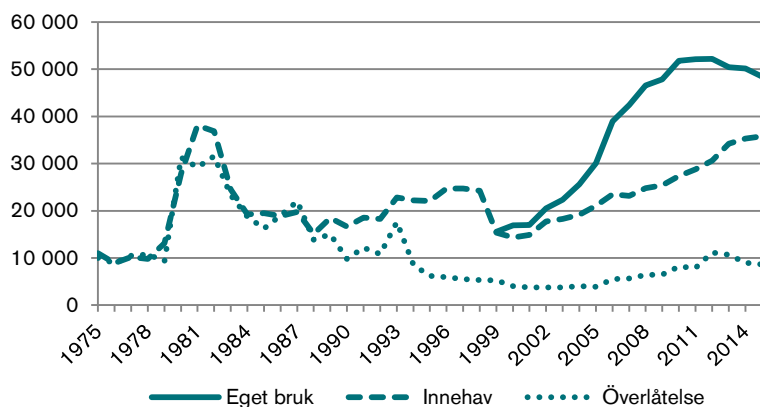
Stockholms stad (2017). *Trygghet i Stockholm 2017. Resultat från Stockholms stads trygghetsmätning.* Stockholm: Socialförvaltningen.

Svedenhag, K. (2016). *Narkotikabruk hos unga i Danderyd och Södertälje kommun: En studie om relationen mellan polisanmält och självrapporterat narkotikabruk i två kommuner i Stockholms län.* Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Bilagor

Bilaga 1.

Tabell 3: Anmälda narkotikabrott – innehav, eget bruk och överlåtelse 1975–2015. Källa: Kriminalstatistiken.

Bilaga 2.

Tabell 4: Andel i gymnasiet år 2 som uppgett narkotikabruk minst en gång den senaste månaden, uppdelat på kön och stadsdelsområde. Källa: Stockholmsenkäten 2006–2016.

Stadsdelsområde	Kön	2006	2008	2010	2012	2014	2016
Rinkeby-Kista	Pojke	9 %	12 %	11 %	8 %	8 %	8 %
	Flicka	6 %	8 %	6 %	6 %	5 %	2 %
Spånga-Tensta	Pojke	5 %	8 %	7 %	9 %	8 %	9 %
	Flicka	2 %	7 %	3 %	4 %	1 %	4 %
Hässelby-Vällingby	Pojke	8 %	8 %	10 %	6 %	9 %	10 %
	Flicka	4 %	5 %	6 %	3 %	4 %	4 %
Bromma	Pojke	8 %	9 %	12 %	10 %	11 %	14 %
	Flicka	4 %	7 %	5 %	4 %	6 %	5 %
Kungsholmen	Pojke	6 %	14 %	13 %	14 %	12 %	17 %
	Flicka	8 %	12 %	8 %	10 %	8 %	3 %
Norrmalm	Pojke	5 %	9 %	14 %	11 %	15 %	16 %
	Flicka	2 %	7 %	6 %	6 %	8 %	9 %
Östermalm	Pojke	8 %	11 %	9 %	15 %	16 %	10 %
	Flicka	6 %	7 %	9 %	9 %	6 %	10 %
Södermalm	Pojke	9 %	14 %	14 %	14 %	12 %	14 %
	Flicka	5 %	7 %	8 %	9 %	10 %	13 %
Enskede-Årsta-Vantör	Pojke	5 %	10 %	9 %	11 %	13 %	10 %
	Flicka	4 %	4 %	6 %	8 %	7 %	5 %
Skarpnäck	Pojke	3 %	12 %	11 %	7 %	9 %	10 %
	Flicka	6 %	5 %	7 %	4 %	5 %	7 %
Farsta	Pojke	6 %	11 %	8 %	8 %	5 %	11 %
	Flicka	9 %	5 %	5 %	3 %	4 %	7 %
Älvsjö	Pojke	4 %	9 %	7 %	5 %	6 %	11 %
	Flicka	4 %	4 %	6 %	5 %	***	10 %
Hägersten-Liljeholmen	Pojke	8 %	11 %	12 %	10 %	10 %	12 %
	Flicka	2 %	5 %	5 %	5 %	7 %	7 %
Skärholmen	Pojke	4 %	9 %	6 %	9 %	8 %	5 %
	Flicka	4 %	3 %	1 %	5 %	2 %	5 %

Bilaga 3.

Tabell 4: Andel som misstänkts för eget bruk respektive andel som uppgett narkotikabruk, per kommun.

(*** = för få observationer för att redovisas av sekretessetiska skäl)

Kommun	Misstänkta pojkar	Pojkar som använt narkotika senaste månaden	Misstänkta flickor	Flickor som använt narkotika senaste månaden
Botkyrka	2,4 %	7 %	***	4 %
Danderyd	***	20 %	0,0 %	12 %
Ekerö	***	12 %	***	6 %
Haninge	4,1 %	7 %	1,4 %	4 %
Järfälla	2,1 %	9 %	***	4 %
Lidingö	3,6 %	12 %	***	4 %
Nacka	2,6 %	12 %	1,0 %	9 %
Nynäshamn	3,2 %	3 %	***	8 %
Salem	4,4 %	6 %	***	5 %
Sigtuna	1,2 %	11 %	***	5 %
Sollentuna	1,2 %	7 %	***	5 %
Solna	2,7 %	8 %	***	6 %
Stockholm	3,5 %	12 %	0,6 %	6 %
Sundbyberg	2,8 %	5 %	0,0 %	3 %
Södertälje	2,7 %	3 %	***	1 %
Täby	2,1 %	12 %	***	7 %
Upplands Väsby	1,8 %	4 %	***	5 %
Upplands-Bro	***	7 %	***	1 %
Vallentuna	1,9 %	13 %	***	4 %
Vaxholm	***	7 %	0,0 %	5 %
Värmdö	4,0 %	10 %	0,9 %	9 %
Österåker	2,2 %	3 %	***	5 %
Genomsnitt	2,4 %	9 %	0,5 %	5 %

Bilaga 4.

Tabell 5: Andel som misstänkts för eget bruk respektive andel som uppgett narkotikabruk, per stadsdelsområde.
(*** = för få observationer för att redovisas av sekretessetiska skäl)

Stadsdelsområde	Misstänkta pojkar	Pojkar som använt narkotika senaste månaden	Misstänkta flickor	Flickor som använt narkotika senaste månaden
Bromma	1,9 %	14,6 %	***	5 %
Enskede-Årsta-Vantör	5,4 %	10,8 %	0,7 %	5 %
Farsta	3,6 %	11,3 %	1,4 %	7 %
Hägersten-Liljeholmen	5,1 %	11,6 %	1,0 %	7 %
Hässelby-Vällingby	2,8 %	10,3 %	0,5 %	4 %
Kungsholmen	***	16,7 %	***	3 %
Norrmalm	3,2 %	15,7 %	***	9 %
Rinkeby-Kista	3,3 %	8,5 %	***	3 %
Skarpnäck	4,1 %	10,5 %	***	7 %
Skärholmen	4,2 %	5,3 %	***	5 %
Spånga-Tensta	4,3 %	9,0 %	0,9 %	4 %
Södermalm	3,2 %	14,4 %	0,2 %	13 %
Älvsjö	3,9 %	11,5 %	0,3 %	10 %
Östermalm	2,1 %	10,0 %	0,0 %	10 %
Genomsnitt	3,4 %	11,4 %	0,6 %	6,6 %

Bilaga 5.

Tabell 6: Andel som misstänkts för eget bruk respektive andel som uppgett narkotikabruk, i förhållande till bakgrundsfaktorer.

Bakgrundsfaktorer	Misstänkta	Använt narkotika den senaste månaden	Provat narkotika någon gång
Kön			
Flickor	0,5 %	6,5 %	20,4 %
Pojkar	3,5 %	11,9 %	29,1 %
Svensk/utländsk bakgrund			
Utlandsfödd	2,0 %	7,9 %	19,3 %
Svenskfödd	2,1 %	9,6 %	26,0 %
Föräldrars utbildning			
Ingen förälder med eftergymnasial utb.	2,2 %	8,3 %	22,7 %
Eftergymnasial utb. (minst en förälder)	1,3 %	10,1 %	26,4 %
Boendeform			
Hyresrätt	2,7 %	8,9 %	21,9 %
Småhus/bostadsrätt	1,5 %	9,6 %	26,2 %
Familjetyp			
Bor med båda föräldrar	1,5 %	7,5 %	21,8 %
Bor med en förälder	3,0 %	12 %	29,7 %

